

Рішення
разової спеціалізованої вченої ради PhD 14156
про присудження ступеня доктора філософії

Здобувач ступеня доктора філософії Сергій КОЛІСНИК, 1982 року народження, громадянин України, освіта вища: закінчив у 2004 році Вінницький державний аграрний університет за спеціальністю «Менеджмент організацій», у 2008 році закінчив Одеську національну юридичну академію за спеціальністю «Правознавство», не працює, виконав акредитовану освітньо-наукову програму «Право».

Разова спеціалізована вчена рада, утворена наказом Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України (м. Київ) від «20» травня 2026 року № 63, у складі:

голови разової спеціалізованої вченої ради –	Зої ЗАГИНЕЙ-ЗАБОЛОТЕНКО, доктора юридичних наук, професора, завідувачки відділу проблем кримінальної юстиції та кримінології, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України;
рецензента –	Павла КУЛИНИЧА, доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента НАПрН України, завідувача відділу проблем аграрного, земельного, екологічного та космічного права, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України;
офіційних опонентів –	Романа МОВЧАНА, доктора юридичних наук, професора, професора кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса; Дмитра ТИЧИНИ, доктора юридичних наук, професора, провідного наукового співробітника науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ; Віктора ЧЕЧЕРСЬКОГО, доктора юридичних наук, доцента, професора кафедри теорії та історії держави та права ПАТ «Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»

на засіданні «9» липня 2026 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 ПРАВО Сергію КОЛІСНИКУ на підставі публічного захисту дисертації «Безгосподарське використання земель в Україні: кримінологічна характеристика та протидія» за спеціальністю 081 ПРАВО.

Дисертацію виконано в Інституті держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України (м. Київ).

Науковий керівник – Юлія ТУРЛОВА, доктор юридичних наук, старший дослідник зі спеціальності 081 ПРАВО, Інститут держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України (м. Київ), провідний науковий співробітник відділу проблем кримінальної юстиції та кримінології.

Дисертацію Колісника Сергія Володимировича «Безгосподарське використання земель в Україні: кримінологічна характеристика та протидія» подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису державною мовою, вона є самостійним, актуальним, завершеним науковим дослідженням і відповідає ВИМОГАМ до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами). Дисертація містить анотацію, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, що містять дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел (311 найменувань), додатки. Тема роботи, об'єкт та предмет дослідження, її зміст, а також положення та висновки відповідають спеціальності 081 Право. Обґрунтованість і достовірність отриманих наукових результатів забезпечено поєднанням загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає в тому, що вона є одним із перших в українській юридичній науці самостійним комплексним дослідженням, що формує цілісну систему наукових знань про засади протидії безгосподарському використанню земель в Україні на основі її кримінологічної характеристики. Дисертація містить нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що полягає у наданні кримінологічної характеристики безгосподарського використання земель та формування на цій основі цілісної системи наукових знань про протидію його відтворенню в Україні, за результатами чого, зокрема, розроблено теоретичну модель системи та механізму протидії безгосподарському використанню земель, охарактеризовано заходи кримінальної репресії в системі протидії безгосподарському використанню земель, розроблено пропозиції з удосконалення системи загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів протидії безгосподарському використанню земель, що має істотне значення і для кримінології, і для правозастосування, одержані здобувачем особисто, які мають практичну та теоретичну цінність та які підтверджуються документами, що засвідчують проведення здобувачем досліджень, що відповідає пункту 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Зокрема, вперше на основі довгострокового кримінологічного аналізу безгосподарського використання земель в Україні (23 роки) розкрито зміст і надано кримінологічну інтерпретацію узагальнюючим показникам безгосподарського використання земель, зокрема його рівню, інтенсивності, динаміці, структурі та географії. Визначено найбільш вагомі фактори латентності безгосподарського використання земель, найбільш латентні форми його вчинення та оцінено рівень їх латентності. Здійснено типологізацію осіб, які вчиняють безгосподарське використання

земель, надано опис основним категоріям системи протидії безгосподарському використанню земель та її механізму. Удосконалено понятійно-категоріальний апарат, розуміння безгосподарського використання земель, зміст елементів кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють безгосподарське використання земель, та їх специфічні ознаки. Дістали подальшого розвитку наукове знання про криміногенні чинники безгосподарського використання земель, наукове бачення системи суб'єктів протидії безгосподарському використанню земель з визначенням їх функціональної ролі, напрями вдосконалення кримінально-правових засад протидії безгосподарському використанню земель, характеристика судимості за безгосподарське використання земель.

рекомендації, пропозиції обґрунтовані на підставі особистих досліджень у результаті опрацювання та аналізу наукових, нормативних, статистичних джерел та судової практики.

Здобувач має 10 (десять) наукових публікацій за темою дисертації, з них 4 (чотири) наукові публікації, опубліковані у наукових виданнях включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України і які мають активний ідентифікатор DOI (Digital Object Identifier) та 6 (шість) тез доповідей у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, що відповідає пунктам 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а саме:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Колісник С. В., Турлова Ю. А. Соціально-кримінологічні передумови криміналізації безгосподарського використання земель. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2023. Вип. 76, ч. 2. С. 119-125.

URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/05/76_part-2_FINAL-1.pdf

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.20>.

2. Турлова Ю. А., Колісник С. В. Деякі кримінологічні показники безгосподарського використання земель. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 81, ч. 2. С. 346-352.

URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/301498/293662>

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.54>.

3. Колісник С. В. Стан наукової розробленості проблем безгосподарського використання земель і протидії цим злочинам. *Щорічник наукових праць «Правова держава»*. 2025. Вип. 36. С. 691-703.

URL: <https://pravova-derzhava.org/law-state-issue-36-2025>

DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-691-703.

4. Поліщук Г. С., Колісник С. В. Деякі правові засоби протидії екологічній злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 2 (32).

С. 844-854.

URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/382/387>

DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.64>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Колісник С. В. Деякі кримінологічні показники безгосподарського використання земель в Україні. *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України (м. Київ, 18 травня 2023 року). Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. С. 956-959.

6. Колісник С. В. Поширеність як передумова криміналізації безгосподарського використання земель. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 10 травня 2024 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 20-21.

7. Колісник С. В. Соціально-демографічні характеристики осіб, які вчинили безгосподарське використання земель. *Інновації та перспективи сучасної правової науки*: матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28 листопада 2024 р.). Київ: Державний університет інфраструктури і технологій, 2024. С. 211-214.

8. Колісник С.В. Щодо диференціації кримінальної відповідальності за безгосподарське використання земель. *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама*: зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 16 квіт. 2025 р.) / МВС України; Нац. поліція України; Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінолог. асоціація України. Вінниця: ХНУВС, 2025. С. 148-151.

9. Колісник С. В. Щодо географії безгосподарського використання земель в Україні. *Актуальні питання кримінального права та процесу*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 квітня 2025 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф., В. І. Фелика, за наук. ред. д.ю.н., проф., О. В. Драган; Київ. ун-т інтелект. власн. та права. Київ: АА Тандем, 2025. С. 143-146.

10. Колісник С. В. Структура безгосподарського використання земель в Україні. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 30 травня 2025 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. С. 96-99.

У дискусії взяли участь:

Зоя ЗАГИНЕЙ-ЗАБОЛОТЕНКО, голова разової спеціалізованої вченої ради, доктор юридичних наук, професор, завідувачка відділу проблем кримінальної юстиції та кримінології, Інститут держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України. Оцінка позитивна із такими зауваженнями:

1. Дискусійним видається формулювання окремих положень щодо латентності безгосподарського використання земель, зокрема наведення дуже високих і водночас надзвичайно точних показників латентності – 98,3% та 98,0%. Такі кількісні характеристики, безумовно, мають науковий інтерес, однак у межах положень новизни бажано було б додатково акцентувати на методиці їх отримання, межах достовірності та репрезентативності експертної оцінки. Це дозволило б уникнути враження надмірної категоричності висновків щодо фактичного рівня латентності відповідних форм екологічно деструктивної

поведінки.

2. Окремої уваги потребує питання використання у дисертації та запропонованих автором положеннях оцінних понять. З одного боку, дисертант слушно звертає увагу на труднощі розмежування кримінальних і адміністративних правопорушень у сфері використання та охорони земель, зумовлені, зокрема, оцінним характером наслідків, передбачених ч. 1 ст. 254 КК України. Йдеться, зокрема, про такі ознаки, як тривале зниження чи втрата родючості ґрунтів, виведення земель із сільськогосподарського обігу, змивання гумусного шару, порушення структури ґрунту тощо. Водночас у запропонованих положеннях дисертант фактично зберігає подібний підхід, пропонуючи криміналізувати порушення правил охорони та використання земель, які спричинили «тривалу деградацію земель». Однак поняття «тривала деградація» також має виразно оціночний характер і без належної формалізації може створювати ті самі труднощі для правозастосування, на які справедливо звертає увагу сам автор. У зв'язку з цим дискусійним видається питання про те, яким чином запропонована редакція норми усуває проблему правової невизначеності, якщо один набір оціночних ознак фактично замінюється іншим. На мою думку, для підвищення ефективності кримінально-правової охорони земель доцільним було б посилити формалізацію криміноутворюючих ознак, зокрема шляхом закріплення більш чітких критеріїв шкоди або посилання на спеціальні методики її визначення.

Павло КУЛИНИЧ, рецензент, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач відділу проблем аграрного, земельного, екологічного та космічного права, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Оцінка позитивна із такими зауваженнями:

1. На с. 35 дисертант вказує на пріоритетність екологічної складової безгосподарського використання земель над економічною, господарською складовою та позитивно ставиться до розташування ст. 254 КК України в Особливій частині КК України, а саме в розділі VIII «Кримінальні правопорушення проти довкілля». Водночас маємо звернути увагу на те, що термін «безгосподарське використання земель» почали використовувати у земельному законодавстві України (УРСР) у 60-70-х рр. XX століття для позначення шкоди у вужчому розумінні – як шкоди, яка завдається недотриманням правил землеробства господарству (колгоспу, радгоспу). Настання негативних екологічних наслідків суспільству тоді не фіксувалося та не було об'єктом земельно-правової, а відтак і кримінологічної протидії. В сучасних умовах, коли на перший план нераціонального використання земель вийшли екологічні наслідки, термін «безгосподарське використання земель» є певною мірою анахронізмом, і його доцільно замінити більш точним терміном. В зв'язку з цим вважаємо доцільним почути під час захисту думку дисертанта щодо доцільності використання зазначеного терміну у законодавстві України.

2. На с. 79 дисертації дисертант, ведучи пошук ефективних засобів кримінологічної протидії правопорушенням, які спричиняють деградацію земель, пропонує використовувати «...проведення відповідних ґрунто-екологічних та інших експертиз, що мають встановити факт погіршення корисних властивостей та родючості ґрунту та земель та кількісно визначити ступінь такого погіршення». На думку дисертанта, такі експертизи мають базуватись на системі показників, які законодавчо визначені статтями 30, 34 Закону України «Про охорону земель» та деталізовані в нормативах в галузі

охорони земель та відтворення родючості ґрунтів, що встановлені Кабінетом Міністрів України. Вважаємо таку точку зору дискусійною. По-перше, враховуючи масштабну поширеність та латентність порушень законодавства щодо охорони земель, не варто сподіватися на створення розгалуженої мережі ґрунтових експертних підрозділів, оскільки їх діяльність потребуватиме великих котів та значного за кількістю кваліфікованого персоналу. По-друге, Кабінет Міністрів України протягом 25-ти років дії ст. 165 чинного Земельного кодексу України та кореспондуючих їй статей 30, 34 Закону України «Про охорону земель», якими запроваджені нормативи в галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів, так і не спромігся прийняти жодної постанови, яка б деталізувала такі нормативи, зокрема, у контексті землеволодінь і землекористувань, власники і користувачі яких є порушниками законодавства в галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів. Причому даний провал у розвитку законодавства щодо охорони земель обумовлений не бездіяльністю Уряду, а принциповою неможливістю встановлення таких показників, про що ми відзначали у ряді своїх праць. Тому для протидії порушенням законодавства про охорону родючості ґрунтів нами запропоноване використання системи дистанційного зондування землі з фіксацією результатів такого зондування у Державному земельному кадастрі (див. Кулинич П.Ф. Правові цінності ЄС та їх реалізація в земельному законодавстві України: стан, проблеми, перспективи. *Альманах права*. 2025. Вип. 16. С. 69-76.). В зв'язку з цим пропонуємо дисертанту надати оцінку можливості використання інструментів дистанційного зондування землі у конструюванні кримінологічних механізмів протидії безгосподарському використанню земель.

3. Розглядаючи на с. 175-178 дисертаційної роботи організаційний компонент механізму кримінологічної протидії безгосподарському використанню земель, дисертант досліджує діяльність вже наявних державних та інших структур (зокрема, Спеціалізованою екологічної прокуратури тощо). Очевидно, оцінюючи їх діяльність як недостатньо ефективну, дисертант на с. 203-204 вказує на необхідність «...створення нового спеціалізованого органу державного екологічного контролю, здатного забезпечити ефективний нагляд і реагування на правопорушення у сфері землекористування». Водночас хотілося б дізнатися думку дисертанта щодо доцільності створення Державної служби охорони ґрунтів, пропозиції про створення якої обґрунтовані у землевпорядній та земельно-правовій літературі (зокрема, див.: Кулинич П.Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні: монографія. К.: Логос, 2011. 688 с. С. 543-569).

4. На думку дисертанта, визначальною характеристикою системи кримінологічної протидії безгосподарському використанню земель є її двокомпонентний зміст: кримінально-правова та кримінологічна складові (с. 226). В зв'язку з цим виникає питання, а чи не варто трансформувати запропонований «двокомпонентний зміст» системи кримінологічної протидії безгосподарському використанню земель у трикомпонентний, включивши у нього земельно-правову складову. Адже дисертант, обґрунтовуючи нові підходи до формування кримінологічної протидії безгосподарському використанню земель, спирається не тільки на кримінально-правові та кримінологічні праці, а й широко використовує земельно-правові дослідження.

Роман МОВЧАН, офіційний опонент, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права, Донецький національний університет імені Василя Стуса. Оцінка позитивна із такими зауваженнями:

1. На сторінках дисертаційного дослідження пан Сергій послідовно критикує вживання у ст. 254 КК України невідомого регулятивному законодавству поняття «безгосподарське використання земель», що, на його думку, «робить відповідну кримінально-правову норму недієвою» (с. 84). Зважаючи на це, для синхронізації відповідних нормативних приписів, здобувач аргументує доцільність побудови диспозиції ч. 1 ст. 254 КК України як бланкетної, в якій діяння буде сформульовано найбільш узагальнено з відсиланням до приписів земельного законодавства, що дасть змогу максимально точно застосовувати закон, буде цілком узгодженим як з регулюючим, так і адміністративним законодавством та сприятиме створенню цілісної концепції правової охорони земель (с. 75, 84). Зокрема, автор вважає концептуально слушною пропозицію П. Мельника щодо визначення об'єктивної сторони безгосподарського використання земель як «невиконання або неналежне виконання обов'язку охорони земель при здійсненні господарської діяльності...» (с. 33) і в підсумку пропонує використання подібного формулювання «порушення правил охорони та використання земель під час здійснення господарської діяльності» (с. 233). Загалом я погоджуюсь із недоречністю вживання у ст. 254 КК України терміна «безгосподарське використання земель», який, очевидно, не є вдалим і до того ж насправді невідомий регулятивному (земельному) законодавству. Водночас повністю підтримати заміну цього термінологічного звороту на формулювання «порушення правил охорони та використання земель під час здійснення господарської діяльності» я не можу, що пояснюється наступним. По-перше, не викликає сумнівів те, що за умови використання в оновленій ст. 254 КК України словосполучення «невиконання або неналежне виконання обов'язку охорони земель» суб'єкт цього кримінального правопорушення знову (як і в чинній редакції досліджуваної норми) буде спеціальним. Але чи є виправданим такий крок, коли до відповідальності за відповідні дії не можуть, наприклад, бути притягнуті особи, які самовільно зайняли земельну ділянку? На мою думку, ні, позаяк я вважаю, що спричинення відповідної шкоди земельним ресурсам має визнаватися кримінально протиправним незалежно від того, чи завдав її законний власник земельної ділянки (землекористувач), фермер тощо, чи будь-яка інша особа. По-друге, вказівка у диспозиції удосконаленої ст. 254 КК України на «порушення правил охорони та використання земель під час здійснення господарської діяльності» матиме наслідком те (чи принаймні породить дискусії з цього приводу), що за умови буквального тлумачення відповідних кримінально-правових приписів до кримінальної відповідальності не зможуть притягуватись особи, які допустили відповідні порушення не під час здійснення господарської діяльності. Зокрема, йдеться про звичайних власників та землекористувачів, які переважно і притягуються до кримінальної відповідальності за ст. 254 КК України і абсолютна більшість з яких не веде господарської діяльності у тому сенсі, в якому це поняття визначено у чинному господарському законодавстві (ст. 2 Закону України від 9 січня 2025 р. «Про особливості регулювання діяльності

юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб»). По-третє, уточнення потребує і теза дисертанта про те, що «запропонована ним назва та опис діяння цілком узгоджується як з регулюючим, так і адміністративним законодавством». Справді, розд. VI Закону України «Про охорону земель» має назву «Охорона земель при здійсненні господарської діяльності». Водночас вважаю, що при удосконаленні відповідної кримінально-правової норми до уваги передусім мали б братися не формулювання (до того ж очевидно не найбільш вдаліші) згаданого закону, а релевантні положення: а) Земельного кодексу України, у ст. 211 якого наводиться примірний перелік порушень земельного законодавства; б) передусім – Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель», в якому містяться нормативні визначення багатьох порушень земельного законодавства; в) КУпАП, гл. 7 якого присвячена саме адміністративним правопорушенням у сфері охорони природи та використання природних ресурсів. І варто зазначити, що в жодному (!!!) з цих трьох нормативно-правових актів не згадується, попри посилання на це з боку пана Сергія, формулювання «порушення правил охорони та використання земель під час здійснення господарської діяльності». Натомість кожному з них відоме таке правопорушення, як «псування земель», використання якого, поруч із іншою відомою регулятивному законодавству лексемою – «забруднення земель», на мою думку, дозволяє охопити собою чи не всі прояви тих земельних правопорушень, відповідальність за які сьогодні передбачена у статтях 239 та 254 КК України, адже поняття «псування земель» включає в себе і порушення природного стану земель, яке здійснюється без обґрунтованих проєктних рішень, погоджених та затверджених в установленому законодавством порядку, і забруднення їх хімічними, біологічними та радіоактивними речовинами, зокрема тими, що викидаються в атмосферне повітря, і засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами, неочищеними стічними водами, і порушення родючого шару ґрунту, і невиконання вимог встановленого режиму використання земель, а також використання земель у спосіб, що погіршує їх природну родючість. Власне, зважаючи саме на це, на сторінках своєї докторської дисертації я пропонував уніфікувати відповідальність за відповідні порушення, вказавши у диспозиції (як і у назві) єдиної оновленої ст. 239 КК України на словосполучення «забруднення або псування земель». Серед іншого, це дозволило б уникнути тих доречно згаданих у рецензованій дисертації проявів неоднакової кваліфікації такої поведінки, як випалювання деревного вугілля. Враховуючи викладені аргументи, під час публічного захисту дисертації хотілося б почути думку здобувача з цього приводу.

2. Як зазначалося раніше, на сторінках рецензованої роботи здобувач доволі чітко проартикулював свою позицію відносно недосконалості втіленого у проєкті нового КК України підходу, відповідно до якого досліджувані кримінальні правопорушення за розташуванням опинились у структурній складовій Особливої частини, присвяченій регламентації відповідальності за кримінальні правопорушення проти економіки. Водночас, на відміну від цього позитивного моменту, у дисертації неодноразово зустрічаються і куди менш схвальні прояви того, коли пан Сергій просто відтворює думку інших авторів щодо того чи іншого принципового питання, уникаючи при цьому критичної оцінки та викладення власної позиції щодо відповідної проблеми. Зокрема:

а) на с. 27 здобувач зазначає: «Надаючи опис злочинам, що безпосередньо посягають на земельні ресурси України, А. Шульга відносить до них, окрім зазначених вище, також і ст. 197-1 КК України «Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво». Звертає увагу те, що автор, виходячи «з провідної ролі земельних ресурсів як елемента навколишнього природного середовища, а вже потім – як об'єкта відносин власності й господарської діяльності», робить висновок про необхідність закріплення ч. 1, 2 ст. 197-1 у розділі VIII Особливої частини КК України «Злочини проти довкілля». У своїй докторській дисертації я цю пропозицію А. Шульги оцінив вельми критично. А як ставиться до неї пан Колісник? Тому що, повторюю, у роботі міститься лише некритичне відтворення відповідної точки зору. Думку автора з цього приводу хотілося б почути під час публічного захисту дисертації. Так само хотілося б почути міркування здобувача і щодо пропозицій: б) про створення в структурі Особливої частини КК України окремого розділу VIII-1 «Кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин», яку (пропозицію) я теж послідовно оцінюю як недостатньо обґрунтовану (с. 35); в) про уніфікацію відповідальності за незаконне зняття поверхневого шару земель та необхідність внесення змін до ст. 239-1 КК України, спрямованих на розширення кола суб'єктів злочину особами, які не мають правомочностей щодо земельної ділянки (с. 42). Крім того, на с. 95 рецензованого дисертаційного дослідження його автор зазначає, що кваліфікація вже згаданих вище проявів випалювання деревного вугілля сьогодні відбувається як за ч. 1 ст. 254 КК України, так і за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 254 та ч. 1 ст. 239 КК України (інколи також і за ст. 241 КК України). Водночас пан Сергій знову-таки цим обмежується і не дає відповіді на головне питання – а як же правильно має оцінюватися відповідна поведінка? Сподіваюсь, що під час публічного захисту дисертації буде отримана відповідь і на це злободенне питання.

3. На с. 39 дисертації пан Сергій пише про те, що межа, яка відокремлює кримінальні правопорушення як злочинну поведінку, що утворює у своїй сукупності злочинність у сфері земельних відносин та є її діяльнісним проявом, від адміністративних земельних правопорушень є досить мінливою внаслідок перманентних процесів криміналізації та декриміналізації відповідних посягань. А вже на с. 56 дисертант резюмує, що «з урахуванням труднощів розмежування суміжних кримінальних і адміністративних деліктів, зумовлених складністю встановлення наслідків, передбачених ч. 1 ст. 254 КК України (зокрема тривалого зниження чи втрати родючості, виведення земель із сільськогосподарського обігу, змивання гумусного шару, порушення структури ґрунту), які мають оціночний характер, можна дійти висновку, що фактичні масштаби безгосподарського використання земель є значно більшими за офіційно зафіксовані». Коментуючи ці тези здобувача, маю звернути увагу на наступне. По-перше, погоджуючись із тим, що саме відсутність чіткої межі (критеріїв розмежування) між відповідними порушеннями земельного законодавства, які мають тягнути кримінальну та адміністративну відповідальність, відповідно, є чи не основною проблемою неефективності ст. 254 КК України (те саме стосується і ст. 239 цього Кодексу) загалом, водночас зауважу, що відповідна межа швидше є не «мінливою», а стабільно «нечіткою». По-друге, і головне, визнаючи існуючу сьогодні (*de lege lata*) відсутність чітких критеріїв розмежування відповідних земельних

правопорушень, разом з тим дисертант не пропонує (*de lege ferenda*) достатньо аргументованих шляхів усунення цієї проблеми. Зокрема, на с. 85–86 (як і на с. 233) пан Сергій рекомендує криміналізувати лише такі порушення правил охорони та використання земель під час здійснення господарської діяльності, які спричинили тривалу деградацію земель. У світлі попередніх критичних висловлювань здобувача щодо оцінності суспільно небезпечних наслідків, передбачених чинною ст. 254 КК України, хотілося б поставити йому питання: а як із відповідною критикою узгоджується його пропозиція щодо вживання в удосконаленій редакції досліджуваної норми терміну «тривалий», яке носить повністю оцінний характер і вочевидь буде тлумачитися правозастосувачами виключно на власний суб'єктивний розсуд? На мою думку, єдиним ефективним шляхом вирішення позначеної проблеми розмежування відповідних адміністративних та кримінальних правопорушень у сфері використання та охорони земель (та й інших правопорушень проти довкілля загалом) може стати максимальна формалізація передбачених нормами КК України про відповідальність за земельні кримінальні правопорушення «екологічної» спрямованості показників шкоди як криміноутворювальних і кваліфікуючих ознак, зокрема, за рахунок вказівки у відповідних кримінально-правових нормах на конкретні розміри майнової шкоди, яка має вираховуватися на підставі відповідних методик, за умови настання якої (шкоди) те чи інше діяння має визнаватися саме кримінально (а не адміністративно!) караним. А як таку пропозицію, яка, зокрема, концептуально була відбита і в проєкті КК України, оцінює пан Сергій? Про це знову-таки сподіваюся дізнатися під час публічного захисту дисертації.

4. Вважаю за необхідне висловити і кілька зауважень, які стосуються висвітлення у рецензованій роботі положень *acquis communautaire* – актів законодавства ЄС. По-перше, зважаючи на закріплені на найвищому – конституційному рівні євроінтеграційні прагнення нашої держави та характерну для останніх років активізацію Україною процесу вступу до ЄС, гадаю, що увага автора до відповідних актів загалом була недостатньою. Зокрема, рахую, що, розглядаючи у дисертації вимоги конституційної адекватності та міжнародно-правової необхідності криміналізації безгосподарського використання земель, основну свою увагу здобувач мав приділити не кримінальному законодавству окремих країн та відповідним Конвенціям (Деклараціям) ООН, які, варто визнати, переважно носять суто декларативний характер, а саме вивченню тих численних вимог, що містяться у загаданих актах законодавства ЄС. Натомість у роботі відповідні Директиви ЄС згадуються... лише двічі. По-друге (у продовження попереднього), ведучи мову про *acquis communautaire*, здобувач чомусь вказує на Директиву 2004/35/ЄС та Директиву 2008/99/ЄС і при цьому жодного разу не згадує про актуальну нині Директиву (ЄС) 2024/1203 Європейського Парламенту та Ради від 11 квітня 2024 року «Про захист навколишнього середовища за допомогою кримінального права, яка замінює Директиву 2008/99/ЄС та 2009/123/ЄС» і яка, як видно навіть із самої назви цього документу, якраз-таки замінює вже нечинну сьогодні Директиву 2008/99/ЄС. Відповідно, так само поза увагою дисертанта залишилась і ухвалена 13–14 травня 2025 року Комітетом Міністрів Ради Європи Конвенція про захист довкілля засобами кримінального права. По-третє, через попереднє у роботі не знайшли належне висвітлення і не були критично оцінені деякі принципово важливі вимоги, які містяться в Директиві

(ЄС) 2024/1203, і які вочевидь обов'язково має виконати Україна. Зокрема, це стосується диференціації кримінальної відповідальності за умисні та необережні прояви кримінальних правопорушень проти довкілля, а також встановлення надзвичайно високих показників мінімальних покарань, які мають передбачатися за вчинення відповідних посягань на навколишнє природне середовище. Можливо, урахування цих вимог змусило б дисертанта дещо переглянути свої судження стосовно того, що «пропозиції щодо простого механічного підвищення розмірів штрафів потребують обережності» (с. 193)?

5. На завершення короткої критичної частини свого відгуку наведу деякі зауваження суто технічного, стилістичного та методологічного характеру. По-перше, визнаючи сумнівність автора щодо висвітлення наукового доробку його попередників, водночас все ж не можу не звернути увагу на: 1) застарілість відповідних наукових досліджень представників земельного (екологічного) права, останнє з яких (з перерахованих на сторінках роботи) було виконано ще в 2008 р.; 2) дві роботи, які хоча й не були, але, принаймні на мою думку, обов'язково мали б бути проаналізовані здобувачем. До цих праць я відношу: а) докторську дисертацію Н. Гавриш «Правовий режим ґрунтів в Україні» (2018 р.); б) кандидатську дисертацію Т. Саркісової «Земельне правопорушення як підстава юридичної відповідальності в Україні» (2011 р.). По-друге, знову-таки визнаючи досить вагому емпіричну базу рецензованого дисертаційного дослідження, разом з тим не можу не відмітити того, що з незрозумілих для мене причин нею не охоплюється релевантна практика Верховного Суду, жодне з рішень якого у справах по ст. 254 КК (їх хоч небагато, але вони існують) не було проаналізовано. По-третє, описуючи практичне значення отриманих результатів дослідження, пан Сергій на с. 12 зазначає, що, серед іншого, вони можуть бути використані і в правотворчій діяльності – для подальшого удосконалення положень КК та КУпАП. Водночас вважаю, що найкращим підтвердженням такої можливості був би відповідний акт впровадження у законотворчу діяльність, який, на жаль, у роботі відсутній.

Дмитро ТИЧИНА, офіційний опонент, доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ. Оцінка позитивна із такими зауваженнями:

1. У дисертації С. В. Колісника ґрунтовно розкрито систему та механізм протидії безгосподарському використанню земель, визначено структурно-функціональний та організаційно-управлінський компоненти такого механізму, охарактеризовано загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний рівні протидії, а також обґрунтовано значення міжвідомчої взаємодії правоохоронних і контролюючих органів у сфері охорони земель (підрозділ 3.1, с. 157-177). Водночас, на думку опонента, у роботі потребує додаткової уваги питання співвідношення протидії безгосподарському використанню земель із концепцією забезпечення кримінологічної безпеки у сфері земельних відносин, що дозволило б посилити концептуальну завершеність запропонованої системи протидії, оскільки акцент зміщувався б не лише на мінімізацію кількості кримінальних правопорушень, а й на досягнення реального стану безпеки земельних ресурсів, зменшення масштабів екологічної шкоди, нейтралізацію криміногенного тиску на аграрну сферу,

підвищення ефективності державного екологічного контролю та недопущення відтворення небезпечних практик землекористування. Особливого значення таке положення набуває з огляду на виокремлені дисертантом політико-правові, соціально-економічні, організаційно-управлінські, воєнні та культурно-психологічні детермінанти безгосподарського використання земель (підрозділ 2.3, с. 135-150), які фактично формують систему кримінологічних загроз у сфері землекористування. Отже, робота лише виграла б від окремого формулювання концепції кримінологічної безпеки у сфері землекористування із визначенням її об'єкта, суб'єктів забезпечення, основних загроз, критеріїв оцінювання та місця заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного й індивідуального запобігання у досягненні такого стану.

2. Заслуговує на підтримку запропонований у підрозділах 1.2 та 1.3 підхід до характеристики безгосподарського використання земель як об'єкта кримінологічного дослідження, а також обґрунтування соціальних і системно-правових передумов криміналізації відповідних діянь. Дисертант слушно формулює широке і вузьке розуміння безгосподарського використання земель, пов'язуючи його з екологічно деструктивними кримінальними практиками у сфері землекористування, деградацією ґрунтів, невиконанням або неналежним виконанням обов'язку охорони земель та нежиттям спеціально зобов'язаними суб'єктами заходів щодо рекультивації порушених земель (с. 48-49). Водночас, на думку опонента, у роботі варто було б більш детально обґрунтувати критерії розмежування безгосподарського використання земель із суміжними порушеннями земельного, екологічного, адміністративного та кримінального законодавства, зокрема із забрудненням або псуванням земель, незаконним видобуванням корисних копалин, самовільним зайняттям земельної ділянки, службовими зловживаннями у сфері розпорядження землями та порушеннями правил охорони довкілля.

3. У підрозділі 3.1 дисертант ґрунтовно розкриває систему та механізм протидії безгосподарському використанню земель, виокремлює структурно-функціональний та організаційно-управлінський компоненти, визначає рівні протидії, а також обґрунтовує значення Спеціалізованої екологічної прокуратури у забезпеченні взаємодії правоохоронних і контролюючих органів (с. 157-177). Такий підхід є науково обґрунтованим і практично значущим. Водночас окремі положення щодо системи суб'єктів протидії потребують більш детального праксеологічного розкриття. Зокрема, доцільно було б чіткіше визначити функціональне співвідношення між органами прокуратури, органами Національної поліції, Державною екологічною інспекцією України, Держгеокадастром, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами, які беруть участь у виявленні, документуванні, припиненні та запобіганні безгосподарському використанню земель, зокрема щодо інформаційно-аналітичного обміну, порядку передання матеріалів між контролюючими та правоохоронними органами, алгоритмів реагування на виявлені ознаки деградації земель, критеріїв оцінювання ефективності міжвідомчої взаємодії тощо. Така деталізація дозволила б надати запропонованій системі протидії не лише концептуального, а й більш виразного прикладного характеру.

4. Заслуговують на увагу висновки дисертанта щодо істотної невідповідності законодавчої та правозастосовної пеналізації, домінування штрафів мінімального розміру, фактичного незастосування окремих видів покарань,

а також доцільності орієнтації кримінально-правового впливу на відновлення втраченого корисного потенціалу земель (підрозділ 3.2, с. 178-194). Водночас варто було б конкретизувати, яким чином у межах кримінально-правового реагування має визначатися розмір шкоди, завданої земельним ресурсам, як повинна оцінюватися втрата продуктивного або екологічного потенціалу земель, які критерії мають враховуватися при призначенні штрафу, додаткового покарання чи інших заходів кримінально-правового характеру, а також як забезпечити реальне виконання обов'язку з відновлення порушених земель. Більш детальне розкриття таких питань посилює практичну цінність авторської позиції щодо переходу від формально-каральної до відновлювально-превентивної моделі кримінально-правового впливу.

5. У підрозділі 3.3 дисертант комплексно характеризує основні напрями запобігання безгосподарському використанню земель, розкриваючи загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний рівні превентивної діяльності. Позитивної оцінки заслуговує те, що загальносоціальне запобігання розглядається як фундамент системи протидії, спеціально-кримінологічний напрям – як система цілеспрямованих правоохоронних, судових, контрольних, фінансових та міжнародних заходів, а індивідуальне запобігання – як система кримінологічного прогнозування, соціально-правового патронажу, переконання, нейтралізації ситуативних ризиків, оперативного супроводження та правового реагування (підрозділ 3.3, с. 195-224). Водночас запропоновані напрями запобігання потребують більшої конкретизації щодо механізмів їх реалізації в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України, зокрема щодо земель, які зазнали мінування, забруднення вибухонебезпечними предметами, пошкодження внаслідок бойових дій, тимчасової окупації або неконтрольованого господарського використання на деокупованих територіях.

Віктор ЧЕЧЕРСЬКИЙ, офіційний опонент, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії та історії держави та права ПАТ «Вищий навчальний заклад «Національна академія управління». Оцінка позитивна із такими зауваженнями:

1. Заслуговує на позитивну оцінку надання автором у підрозділі 2.1 «Кількісні та якісні показники безгосподарського використання земель в Україні» ґрунтовної кримінологічної характеристики безгосподарського використання земель та науковий опис його різновидів, що вчиняються у різних формах, характеризуються різним механізмом вчинення та рівнем суспільної небезпечності. Так, здобувачем кількісно оцінено співвідношення форм вчинення безгосподарського використання земель. Проведений автором аналіз «засвідчив домінування в структурі безгосподарського використання земель правопорушень, що вчиняються у формі створення штучних водойм (69,8 %). Як і незаконне видобування корисних копалин, частка якого становить 9,3 %, ці правопорушення вчиняються однаковою способом – незаконного зняття поверхневого шару земель. Менш поширеними, але стрімко зростаючими в останні 5 років є кримінальні практики, пов'язані з випалюванням деревного вугілля – 13,2 %. Одиницями є такі форми кримінальної активності як: облаштування на території земельної ділянки сільськогосподарського призначення гноєсховищ; ухилення спеціально зобов'язаної особи від виконання завдання щодо очищення русла каналів меліоративної мережі

осушувальної системи; самовільне будівництво з метою риборозведення гідротехнічних споруд (дамб); випалювання стерні та іншої сухої дикоростучої рослинності на землях сільськогосподарського призначення.» (с. 94-97, 152-153). Разом із тим, серед зазначених автором форм вчинення безгосподарського використання земель не зазначено такої, як умисне ухилення від обов'язкової рекультивації земель, порушених внаслідок дослідно-промислової розробки родовищ бурштину чи видобування бурштину, відповідальність за яке регламентоване частинами 2, 3, 4 ст. 254 КК України. Крім того, автор на с. 94 зазначає, що «простий, базовий вид безгосподарського використання земель є домінуючим у його структурі (98,4 %), решта – 1,6 % припадає на умисне ухилення від обов'язкової рекультивації земель, порушених внаслідок дослідно-промислової розробки родовищ бурштину чи видобування бурштину. З огляду на викладене, під час публічного захисту дисертації, хотілося б почути відповідь здобувача як узгоджуються між собою зазначені положення роботи?

2. Заслуговує на увагу проведений автором аналіз територіального розподілу проявів безгосподарського використання земель (с. 108-113). Розрахунок і ранжування спеціальних коефіцієнтів дозволило виділити області з максимальним рівнем безгосподарського використання земель: Тернопільська (12,6), Рівненська (10,1), Хмельницька (8,2), Чернівецька (8), Волинська (7,9), що проілюстровано таблицею 2 і рисунком 3 Додатку Б. Безперечно, просторовий аналіз злочинності взагалі, і безгосподарського використання земель зокрема, повинен бути невід'ємною частиною комплексного дослідження безгосподарського використання земель, а його сучасні методи дають змогу поглиблено й усебічно вивчити ці кримінальні практики, використовуючи той факт, що кримінальне правопорушення має географічну характеристику – «місце його вчинення». Саме географічні характеристики об'єктів дослідження з картографічними даними дають можливість просторового аналізу, тобто візуалізації інформації через відображення її на модельних зображеннях територій, послуговуючись сучасними геоінформаційними системами. На думку опонента, проведена автором робота набула б більшої практичної значущості при формулюванні відповідних управлінських рішень щодо розробки й реалізації ефективних заходів із запобігання та протидії безгосподарському використанню земель з урахуванням його територіального розподілу.

3. Відповідно до завдань дослідження автором у підрозділі 2.2 «Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють безгосподарське використання земель» надано характеристику осіб, які вчиняють безгосподарське використання земель в Україні, зокрема констатовано «відносно невеликі показники категорій, які, відповідно до назви та диспозиції ст. 254 КК України, мали б бути домінуючими у структурі засуджених: приватні підприємці – 7,9 %; працівники господарських товариств – 1,8 %; робітники – 7,0 %» (положення наукової новизни, с. 121, 154 роботи). Ці положення також графічно проілюстровані секторною діаграмою на рис. 7 Додатку Б. Водночас, у роботі відсутні пояснення, чому саме ці категорії кримінальних правопорушників (приватні підприємці, працівники господарських товариств; робітники) мали б бути, за висловлюванням здобувача, «домінуючими у структурі засуджених». Під час публічного захисту дисертації хотілося б почути роз'яснення здобувача з цього приводу.

4. Вагомим здобутком дослідження є окреслення та науковий опис системи суб'єктів протидії безгосподарському використанню земель з визначенням їх функціональної ролі, а також обґрунтування *ключового координуючого значення Спеціалізованої екологічної прокуратури* у забезпеченні взаємодії правоохоронних і контролюючих органів, концентрації та аналізі кримінологічної інформації, узагальненні правозастосовних проблем і формуванні превентивних орієнтирів державної політики. Так, у підрозділі 3.1 «Система та механізм протидії безгосподарському використанню земель» охарактеризовано інтегративні зв'язки механізму протидії злочинності у сфері безгосподарського використання земель (с. 171-174) та справедливо віднесено органи прокуратури до спеціалізованих суб'єктів протидії. Також автор при висвітленні організаційного компоненту механізму протидії безгосподарському використанню земель, а саме його управлінсько-координаційного блоку, зазначає, що «для забезпечення стійкості механізму необхідним видається функціонування централізованого модераційного осередку, який би виконував координаційно-аналітичні функції, акумулював інформацію про стан злочинності, організовував міжвідомчу взаємодію та сприяв виробленню єдиних управлінських рішень. Такі повноваження доцільно закріпити за Спеціалізованою екологічною прокуратурою...» (с. 175). У цілому позитивно сприймаючи наведені положення, зауважимо, що вони мали б ґрунтуватись на достатньому порівняльному аналізі альтернативних моделей організації протидії екологічній злочинності (у тому числі й у сфері земельних ресурсів), які вже функціонують у зарубіжних державах. Зокрема, не досліджено питання, чи повинна прокуратура виступати центральним елементом такої системи, чи ці функції більшою мірою мають належати спеціалізованим екологічним агентствам, інспекціям або міжвідомчим координаційним центрам. У зв'язку з цим, на думку опонента, висновок про визначальну роль Спеціалізованої екологічної прокуратури потребує додаткової аргументації з врахуванням функцій та повноважень прокуратури.

5. Крім того, автор на с. 175-176 описує моніторинг ефективності протидії, зміст якого полягає у безперервному спостереженні за динамікою кримінальної активності, багатоаспектними процесами та тенденціями, що утворюють детермінаційний комплекс безгосподарського використання земель, оцінюванні ефективності превентивних заходів, аналізі змін у правозастосовній практиці,

а також екологічних і соціальних наслідках кримінальних практик. Моніторинг виступає важливим інструментом управлінського контролю, оскільки дозволяє не лише фіксувати статистичні показники, а й здійснювати кримінологічний аналіз наявних тенденцій, виявляти нові криміногенні фактори та прогнозувати розвиток ситуації. Його результати повинні слугувати основою для коригування державної політики у сфері охорони земель і вдосконалення діяльності правоохоронних органів. Погоджуючись з необхідністю та практичною корисністю такої діяльності, зауважимо щодо невизначеності категорії «ефективність протидії». Відтак, якщо автор висловлює такі пропозиції, було б логічним визначитись (хоча б без глибокої деталізації, пунктирно) з розумінням ефективності протидії безгосподарському використанню земель, зокрема її критеріями оцінки. Які вони: кількість кримінальних проваджень, відсоток розкриття, можливо екологічні чи соціальні критерії?

Результати відкритого голосування:

«За» 5 членів ради,
«Проти» немає членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада PhD 14156 присуджує Сергію КОЛІСНИКУ ступінь доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Відеозапис трансляції захисту дисертації додається.

Голова разової
спеціалізованої вченої ради

Зоя ЗАГИНЕЙ-ЗАБОЛОТЕНКО

